

Nyelvészeti viták az idegenszerűségekről

1.

„A társadalmat érzékenyen érintő nyelvi kérdések között mindig első helyen állnak a nemzetközi és/vagy az idegen szavak. Minden nagyobb nyelvi mozgalom – nemcsak Magyarországon – általában az idegen szavak elleni küzdelemből alakult ki.”¹

Nemzetközi szónak a sok nyelvben elterjedt, az adott nyelvbe pontosan meg nem határozható irányból, nyelvből érkező szavakat nevezzük. Korábban *nemzetközi műveltség* szó volt a nevük (talán beszédes tény, hogy miért maradt ki a *műveltség* a megnevezésből), azután vannak, akik a *vándorszó* megnevezést használják – nyilván az egykori vándordiákokra gondolva. Az idegen és a jövevényszókat nevezik még *kölcsönszó*-nak is, de ez igen ügyetlen, és nyelvérzéket sértő kifejezés, hiszen a kölcsön azt jelenti, hogy valamit ideiglenesen átengednek másnak – a visszadás kötelezettségével. Hány szót adott vissza a magyar nyelv az angolnak?

Az idegen szó egy adott nyelvből egy másik nyelvbe érkező, idegenszerűségét (kiejtésében, írásában, etimológiájában) még nyilvánvalóan őrző szó. Ha egy idegen szót szélesebb közösség elfogad, akkor az kiejtésében, alakjában, helyesírásában hasonló az adott nyelvhez, s előbb-utóbb, idegenségét elvesztve, *jövevényszó*-vá (lám, mi szél hozta ide ezt a kis jövevényt?) válik. Nyelvészeti szempontokkal természetesen nem tudjuk megvonni a határt az idegen szó és a jövevényszó között, ily módon nyugodtan kijelenthetjük, hogy nyelvészeti szempontból nincs különbség idegen szó és jövevényszó között. Egyéni-társadalmi szempontból persze tehető különbség. Kicsit olyan kérdés ez, mint a nyelv és a nyelvjárás közötti határ kijelölése, amely nagyon sok külső (leginkább politikai) feltételtől is függ. Az idegenszó-kérdés nyelvészeti szempontból már az eddigiek miatt is meglehetősen összetett, hát még akkor, ha hozzátesszük, hogy nemcsak egyszerűen szavak, hanem szóösszetételek, kifejezések, kiejtési és nyelvtani idegenszerűségek is felbukkannak az érintkező nyelvekben. A nyelvhasználók többsége csak az idegen szavakat veszi észre, a további idegenszerűségeket nem.

Az idegen szavakkal kapcsolatban a társadalmi beállítódás általában elutasító, még akkor is, ha mindenki használ idegen szavakat. A kinyilvánított elutasítás föltehetőleg a saját kultúra védelmének – már emlegetett ősi – embertani, antropológiai beállítódásából fakad. Végeredményben a kultúra önvédelmének is tekinthető. Ha ugyanis ez az ösztön nem működne, akkor az emberiség nyilván törekedne egyetlen kultúrát, nyelvet fenntartani, s ahhoz tartozni.

A nyelvek érintkezéséből mindig következett nyelvi adás-vétel. Ez a folyamat korábban kiegyenlítettebb lehetett (annyit adok, amennyit veszek), bár nyilvánvalóan voltak inkább átadó és inkább befogadó nyelvek – a politikai, gazdasági, földrajzi körülmények miatt.

Az anyagi javak és az embercsoportok fölgyorsult vándorlása következtében az idegen szavak megjelenése az egyes nyelvekben egyre nagyobb arányt ölt. A korábbi kiegyenlítettebb adás-vétel felbomlott, s ma már jellemzően egyirányú, a nagy nyelvektől a kis nyelvek felé, a nagyobb kultúráktól a kisebb kultúrák felé tartó átadás figyelhető meg. Ez a folyamat bizonyos szókészlet területen egyfajta nyelvkiegyenlítődéshöz (nyelvi összetartáshoz) vezet – amely ugyancsak természetes és nem példanélküli az emberi nyelvek történetében.

Szempontunkból itt most csak az a kérdés, hogy hogyan viszonyuljunk az idegen szavakhoz. Sokféle válasz létezik: „Kerüljük azokat!”, „Helyettesítsük!”, „Sehogy!” Sőt, újabban már olyan nézet is felbukkant, mint: „Használjunk minél több idegen szót!” Az idegen szavak már nem a magyar nyelv szegénységét, hanem gazdagságát mutatják, változatossá teszik a kifejezést, megkönnyítik az idegen nyelvek tanulását és a fordítást. A nyelvet féltőn szerető embernek jelenleg nem az idegenszó-ellenesség kiüresedett és alapját vesztett szólalmai kell szajkóznia, hanem fel kell készülnie egy soha nem látott idegenszó-áradat okos fogadására.²

Azt tanácsolni, hogy „Használjunk minél több idegen szót!” súlyos felelőtlenség (még akkor is, ha a jeles szerző nyilván ironikusan, gúnyosan fogalmaz). Azzal azonban teljesen egyetértünk, hogy fel kell készülni egy soha nem látott és tapasztalt tömegű „nyelvi idegenszerűség” (nemcsak idegenszó-áradat) fogadására. Oktatással, nyelvi ismerethővitással és persze idegen nyelv-tanulással kell fölvenni ellene a harcot.

Az 1997-ben született győzelem napi *Nyilatkozat* azonban az idegen szavakkal szembeni ellenérzések esetleges következményeit is felvillantja:

Az idegen szavak, kifejezések különleges helyet foglalnak el gondolatvilágunkban: az idegentől való ózkodás alighanem ősi ösztöneinkhez tartozik. Ezt az archaikus ösztönt használják ki a különböző idegengyűlölő és fajgyűlölő ideológiák. Ezért érezzük – ha nem gondolunk bele jobban –, hogy az idegen szavak „furcsák” és „csúnyák”, holott valójában csak idegenek, újdonságok a nyelvünkben.³

Az archaikus ösztön kihasználásából fakadó idegengyűlölő

lettől való félelem a magyar nyelvvel kapcsolatban el-
túlzott. Nyelvvelők nem manipuláltak az idegen szavakból
következő idegengyűlölettel (tudomásom szerint mások sem).
A két világháború közötti korszakban ugyan divatozott a puriz-
mus (a túlzott, sőt, olykor beteges nyelvtisztaság) kívánalma,
és megjelent munka olyan címmel, mint *Jó magyarság, meg
Magyar nyelvvédő könyv*, amelyek címéből talán következhet-
ne a „tisztá anyanyelv = jó magyarság”, „nyelvvédelem = faj-
védelem” gondolata, de ha fellapozzuk ezeket a könyveket, ha-
gyományos (illetve egyes esetekben nyilvánvalóan túlzó)
nyelvvelő és helyesírási tanácsokat találunk bennünk.⁴ A
mai purizmus egyik – barátságos – megnyilvánulása a több ki-
adásban is megjelent *Magyarító könyvecske*, melynek bevezet-
őjéből idézek:

„... ez a könyvecske mindenkinek szól, akit bánt nyelvünk egy-
re gyorsabb romlása és aki elhatározta, hogy ezentúl megvédi,
ápolja és helyreállítja gazdag szókincsünket, nyelvünk átlátszóan
tisztá rendszerét és gondolatmenetét. E nagyméretű, nehéz és egy-
ben sok örömmel járó közös munkát csak úgy kezdhetjük, ha ki-ki
saját nyelvhasználatát fokozottabban figyeli és folyamatosan ja-
vítja. Nincs már időnk latolgatni, hogy melyik jövevényszó jó, me-
lyik nem, melyiket kell megtartanunk és melyiket nem. Szembe
kell szállnunk az áradattal.”⁵

Nem tudom megérteni, hogy miért bánt bárki nyelvész is en-
nek a könyvecskének a szelíd bevezetője. Persze van benne va-
lami bájos naivság, de miért ne csodálkozhatnánk rá bámulattal
a nyelvről, anyanyelvünkről így gondolkodókra. És kinek árta-
nak azzal, ha egyesek fokozottabban figyelik nyelvhasználatu-
kat. Én tisztelni tudom őket.

Ha mértékadó nyelvvelő munkákat ütünk föl az idegen
szavaknál, szinte kizárólag pozitív felhanggal kezdődnek az is-
mertetések. Például így:

„Minden nyelv története azt mutatja, hogy a szókincs növeke-
désének, gazdagodásának egyik módja a más nyelvekből való
kölcsonzés. A mi nyelvünkre is érvényes ez (...). A más nyelvből va-
ló kölcsonszó nélküli „tisztá” nyelv tehát képtelenség, az erre való
törekvés, a már meghonosodott idegen szavaknak, az ún. jöve-
vényszavaknak az üldözése nemcsak hiábavaló, hanem káros is.
(...) A meggyökeresedett, mindenki által ismert és használt, nyel-
vünkbe hangzásában is jól beleillő, idegen eredetű nyelvi elemek
ellen fölösleges, sőt káros küzdeni. Az ilyen szavak és kifejezések
már hasznos és szerves alkotórészei nyelvünknek.”⁶

Nem kell hozzá komoly szövegelemzés, hogy kimutassuk, a
magyar nyelvvelő alapművének tekinthető *Nyelvvelő kézi-
könyv* szerint a meggyökeresedett idegen szavak ellen való küz-
delem káros. A szerzők nem fejtik ki, hogy milyen kárt is okoz-
hat a túlzásba vitt jó szándék, a fölösleges küzdelem, a felhertelt
indulat, de az effajta „károk” felsorolásában élen jár a nyelvvel-
előket diszkriminációval, sőt újabban rasszizmussal (talán he-
lyesebb lenne: xenofóbiával – idegeniszomnyal) vádoló nyelvvel-
velés-kritika, a „károkat” mind-mind a nyelvvelő számlájá-
ra írva. Meglehetősen „szép” teljesítmény ez, az önmérsékletet

sugalló, józan, vállalható gondolatok visszajára fordítása, s e
gondolatok megfogalmazóinak homlokára a „rasszizmus” bélye-
gének sütése.

Mindannyian ismerünk olyan embereket, akik folyamatosan
okoskodnak nyelvi ügyekben. Egyik jellemző módszerük, hogy
kipécézik az egy előadó vagy beszélgetőtársuk mondanivalójá-
ban az idegen vagy annak vélt szavakat. Ebből valóban kommu-
nikációs zavar, a megszólalástól való félelem, s talán személyi-
ségzavar is származhat.

A nyelvvelők azonban nem ilyenek. Felhívják a figyelmet
az idegen szavakra, javasolnak magyar megfelelőket, ám a dön-
tést rábízják a nyelvhasználókra, akik (vagyis mi, így együtt,
kedves társaim a magyar nyelvben) bölcsen eldöntötték, hogy a
szputnyik *úrhajó*, a computer *számítógép* legyen, más esetekben
pedig máshogy döntöttek. Ezért mondunk ma rádiót, televíziót és
metrót. És sok más: teljesen vagy félig idegenül, félig magyarul.

Ezek után aligha ildomos a nyelvvelőt „az idegen szava-
kat diszkriminálóknak” nevezni. A nyelvvelést kritizálók vesz-
szőparipája (vagy inkább: faltörő kosa) a nyelvvelőknek az
idegen szavak elleni küzdelme. Pedig ha átnézünk egy-egy nyel-
vvelő munkát, alig néhány százalékban találunk azokban ide-
gen szavakkal kapcsolatos részt. Csak ezekre nyilván könnyebb
odafigyelni, mint a művelődéstörténeti, szótörténeti, stilisztikai,
nyelvtani, helyesírási stb. magyarázatokra, amelyek sokkal in-
kább jellemzik a magyar nyelvvelést.

Az idegen szavakhoz kapcsolódik a nyelvvelés egyik har-
cos ellenzőjének több helyen is hangoztatott gondolata, amely az
egész magyar nyelv idegenszerűvé alakítását, „indoeuropaizálá-
sát” tűzi ki feladatként. Szerinte a nyelvtervezési cél nem egy-
szerűen csak az idegen szavak minél inkább való használata, ha-
nem egyenesen a magyar nyelvnek más indoeurópai (nyilván az
angol) nyelvhez való igazítása:

„További teendő, melynek fontossága még sem a magyar tár-
sadalomban, sem pedig a nyelvészek, nyelvtervezők körében nem
tudatosult kellően, nyelvünk további – és az eddiginél jóval radi-
kálisabb – nemzetköziesülésének (indoeuropaizálódásának) előse-
gítése, ami a jelenlegi helyzetben gyakorlatilag nyelvünk szókész-
letének, sőt részben nyelvtani rendszerének, valamint regisztere-
inek az angol nyelvűihez való hozzáigazítását jelenti annak érde-
kében, hogy a magyar és az angol nyelv viszonylatában könnyeb-
bé váljon a kölcsönös fordíthatóság és a két nyelv elsajátítása egy-
más beszélői számára. Előzményként és követendő példaként áll-
hat előtűnk a 18. század utolsó harmadának, ill. a 19. század el-
ső felének nyelvújító mozgalma, amely ugyanezt a feladatot vé-
gezte el – az akkori idők nyelvpolitikai viszonyainak megfelelően
– elsősorban a német nyelv viszonylatában.”⁷

A magyar nyelvújítás alapos kritikai értékelése még várát
magára. A vele kapcsolatos nézetek „a magyar nyelv korszerűsít-
ésétől” „a magyar nyelv tönkretételéig” terjednek, s igen válto-
zatosak. Ráadásul sokféle nyelvújításról beszélnek. Időről időre
fölvetik azt is, hogy esetleg szükség volna egy újabb nyelvújítás-
ra. Erre a nyelvvelők rendszerint azt szokták mondani, hogy

folyamatos nyelvújításra, nyelvkorszerűsítésre van szükség, nem valamiféle nagy átalakításra. Idézett szerzőnk most „radikális nemzetköziesülést”, „indoeurópaizálódást” hirdet meg. Egy fejlett, a kommunikáció minden szintjén használható, rádásul elég nagyszámú beszélő által használt nyelv esetében ilyen reformötlet – bátran állíthatjuk – agyrém. Vajon a világon mely országban, mely nyelvek kapcsán vetették fel komolyan, tudományosan is alátámasztva, hogy egy élő, virágzó nyelvet az angolhoz igazítsanak? A „kölsönös fordíthatóság” és elsajátíthatóság különösen cinikus érv, hiszen tudjuk, hogy mennyire nem kölsönös a két nyelv kapcsolata. Mivel a szerző az ötletét a magyar nyelv többközpontúságának kapcsán is fölvetette, ott még visszatérek rá.

Most azonban gondoljunk vissza a címre, s próbáljunk meg értékmentesen válaszolni a kérdésre: Használjunk vagy ne használjunk idegen szavakat? Persze, használjunk nyugodtan, ha úgy érezzük, hogy az, akkor, ott fontos. Az idegen szavaknak sajátos stilisztikai értékük lehet. Bizonyos idegen szavak nélkül ma már meg sem tudnánk szólni. Vannak aztán táj- és népjellemző idegen szavak (ezeket *xenizmusok*-nak hívjuk; éppen nincs közük a xenofóbiához!). Azért inkább *kapucsínó*-t igyunk, mint olasz kávé! És menjenek pizzériába, ha megbíznak benne, és ne erőltessék az olaszlepeny-sütődét! És a *spájz*-nak (*spejz*-nek?) is megvan a maga stílusböblete az éléskamrához képest. És – ki-ki ízlése szerint – igyon *whisky*-t, *cujká*-t, *borovicská*-t, egyen *parenycicá*-t vagy *sztrapacska*-t. Elfogadhatjuk azokat a szavakat is, amelyek csak a magyarban létező idegen szavak. Ilyen bizony a farmer (csak a magyarban jelent nadrágot, az angol *jeans*-t mond!), a sztráda (csak a magyarban jelent autópályát) vagy a mobil (csak a magyarban telefon). A fridsider is csak a magyarban *hűtőszekrény*, de az előbbit ma már alig használjuk – itt például győzött a magyar változat!

A legfontosabb, hogy ismerjük meg az idegen szavakat, a tudatosabb nyelvhasználók a tükörfelfejzéseket s használjuk azokat szabályosan, mert ha nem így tesszük, könnyen félreérthető vagy mulatságos helyzetekbe kerülhetünk. Nem minket diszkriminálnak, hanem mi mutatunk rossz képet magunkról, ha ilyesfélét mondunk: „Nem adjuk koncepcióba az autópályáinkat!”, „Ampullálták a lábát.”, „Ma már tudjuk detektálni a sötét órák számát.”, „A rendőr eliminálta a kutyát.”, de hogy saját forrásból is idézzek: *post festam* mondtam egyszer *post festa* helyett, illetve *fixa ideál*-t mondtam egyszer, *fixa idea* helyett. Letagadhatnám, de most már késő. Hogy ideírom, ezzel csak a nyelvhasználat közösségi, próbamegerősítés-jellegét, valamint tanulhatóságának, jobbításának lehetőségét szeretném felvillantani. Remélem, nem *post festa*!

Ha mindezt végiggondoljuk, könnyen rájövünk, hogy nagyon sokszor, többnyire érdemes az új (vagy csak számunkra új) idegen szavakat magyar megfelelőikkel helyettesíteni, sőt gondolkodni a magyar megoldásokon. Ehhez pedig nagyon jó szolgálatot tehetnek például a szómagyarító pályázatok, a Mondd magyarul!, a Keresd a magyart!, a Magyar a megfelelő! (Magyar

Hírlap, 2003–2004) stb. megnevezésű társadalmi, illetve médiamozgalmak.

2.

A laikusoknak a nyelvvel, anyanyelvvel kapcsolatban legtöbbször az idegen szavak jelensége tűnik föl. Az idegen szavak „beáramlását” tartják a nyelvi romlás jelének, és ez ellen sürgős cselekvést szorgalmaznak. A legtöbb nyelvfejlesztési, nyelvújítási mozgalmat az idegen szavak elleni küzdelem indította el.

A magyar nyelv történetében is az idegen szavak érkezésének több hullámát figyelhetjük meg. A magyar nyelvészek annyira kitűnően végezték a dolgukat, hogy szinte minden irányból (szláv–magyar, latin–magyar, francia–magyar, német–magyar stb.) kikutatták a szavak eredetét (a fordított irányt, vagyis a magyar nyelvből a más nyelvekbe „távozott”, „exportált” szavak történetével már kevésbé törődtek. Így, az etimológiai szótárakat böngészve, akár arra a következtetésre is juthatunk, hogy „magyar szó nincs is”, azaz van egy jó adag „ismeretlen eredetű” és nagyon sok török, szláv, német stb. eredetű szó.

Nyelvészeti módszerekkel aligha határozható meg az idegen szavak és a jövevényszavak közötti határ. Ennek meghúzása többnyire az anyanyelvet beszélő érzékétől függ. Amely szónak még „érzi” az idegenségét a nyelvhasználó, az idegen, amelynek nem érzi, az már jövevény. Természetesen ez nem jelenti a kérdés érvénytelenségét, hiszen sok más tudományban sem lehet bizonyos jelenségeket pontosan meghatározni.

Amióta magyar nyelvtudományról beszélünk, mindig fölvetődött az idegen szavak elleni fellépés gondolata. A 16. század első felében az első magyar nyelvésznek tartott Sylvester János latinul írt latin–magyar grammatikájában tudatos nyelvfejlesztő, nyelvújító törekvésekkel találkozunk. Magyar grammatikai terminológiát alkotott, valamint kitalálta a magyar hónapneveket (a latinos hónapnevek helyett). Nyelvtani műszavai kis részben (hónapnevei azonban nem) terjedtek el. Az enciklopédiaíró Apáczai Csere János a magyar szaktudományi nyelvek művelését indította el a 17. században. Az 1772 és 1872 közötti sikeres (bár olykor túlzásokba is bocsátkozó) klasszikus magyar nyelvújítást a magyar nyelv kihalásának (felhagyásának) félelme, valamint a polgárosodás sürgető nyelvbővítési igénye hívta létre. A 20. század elején, de különösen az 1930-as években a magyar nyelvművelésnek kialakult egy túlzott változata, a purizmus, amely különösen a német eredetű szavaknak és kifejezéseknek (*germanizmusok*) üzent hadat. A germanizmusellenesség létrejöttének föltétlenül oka az Osztrák–Magyar Monarchiában fölerősödő német nyelvi hatás, de az 1930-as évekbeli mozgalmat – saját véleményem szerint – a fokozódó fasizálódással szembeni ellenérzés is áthatotta. Idézzük most ezt meg József Attila Hazám (1937) című versével:

*Adtál földmívest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,
hogy mi ne legyünk német gyarmat.*

A germanizmusok elleni túlzott föllépés odáig vezetett, hogy a 20. században a magyar értelmiségben szinte „divat” lett germanizmust kiáltani a legkülönfélébb – sokszor nem is német eredetű – szóra, kifejezésre. Még az 1872-ben indult nyelvészeti folyóirat, a Magyar Nyelvőr neve is gyanúba került – tudniillik, hogy a *nyelvőr* németes szóösszetétel.

A német hatás csökkenésével a szovjet rendszerben (1948–1989/1990) egyre ritkábban fenyegették a beszélőket a germanizmus vádjával. Érdekes módon a kötelező iskolai orosznyelv-oktatás, a szovjet irodalom fordítása nem hatott jelentősen a magyar nyelvre. Ma is csak néhány e korszakból eredő russzicizmust ismerünk. Ilyen például az „elnevezett” (ímenyi) melléknévi igeneves szerkesztésmód. (Jó példa erre a *Lomonoszovról elnevezett... mintájára a Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd verseny*. Mivel a helyes magyar beszéd alapítványát az 1960-as években jegyezték be, máig – beszédesen – viseli oroszos nevét.)

1990 után is többször fölvetődött az idegen szavak kérdése, de most már az új világlajosság, az angol szavak „túlzott beáramlása” lett a fő célpont, és sokszor bűnbak. Angol szavak, angolosságok is már lassan kétszáz éve érkeznek a magyar nyelvbe. Kiemelt helyen van a sportélet sok szakkifejezése, de a bankélet, a külkereskedelem, valamint a hajózás szókészlete is. Az 1930-as években a Nemzeti Sport című lap még sikerrel indíthatott szópályázatot egyes angol sportkifejezések magyarítására. A 20. században (különösen annak második felében) világlajossággá vált angol nyelvi hatás tulajdonképpen nem is egyszerűen csak angol nyelvi befolyás. A modern tömegtájékoztatói eszközök, majd pedig az informatika, korunkban, a 21. század első napjaiban pedig az informatikai forradalom által létrehozott új nyelvi tájékoztatósi világ, új tartalomátviteli közegek jórészt amerikai angol nyelvi alapokon nyugszanak, de jellemzője folytán inkább nemzetközinek nevezhető szókészletéről, illetve talán kommunikációs módjáról van szó ezen nyelvi befolyás esetében. Tehát nem egyszerűen anglicizmusokról, hanem inkább (természetesen főként angol eredetű) nemzetközi (internacionális) kifejezésekről van szó. Ahogy egy repülőtéren sem feltétlenül angolok társalognak „angolul”, úgy ezek a nemzetközi kifejezések is csak részben köthetők az angol nyelvhez.

Az angol alapú nemzetközi kifejezéseknek a terjedését a globalizálódó modern technika (informatika), gazdaság, kereskedelem, politika, valamint az életmódbeli minták (értékek) szorgalmazták. Ha ezt nem ismerjük föl, akkor mindenféle „idegenszó-ellenesség” csak romantikus képzelgés, egyfajta romantikus „antikapitalista” lázadás, amelyet sokan megmosolyognak. Nyugat-Európába a hagyományos amerikai kapcsolatok, és ellentmondásos módon éppen az európai azonosság keresése indította el az amerikanizációt. Mintegy népmesei hasonlatba bújtatva – egyáltalán nem rokonszenvvel – így láttatja napjaink amerikanizálódási folyamatát az egyik szerző:

„Először az angol nyelv a nemzetközi kommunikáció semleges eszközének szürke báránybőrében mutatkozik be. Elvben nincs mö-

götte semmi anglo-amerikanizmus, nem törekszik kizárólagosságára, nem avatkozik be a társadalmak belső, »lokális« életébe sem. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy először az elitet ragadta el, s végül pedig a mindent birtokló és eltartó, kép- és álomalkotó reklámvilág angolosításával a mindennapi élet szomszédságainak falait is olyan nyelvű jelrendszer tapétázta ki, amely az utca embere számára idegen, s amelynek nem ismerését az angol fonokratikus terrorja miatt pirulás nélkül be sem lehet vallani (...). E folyamatnak legperverzebb aspektusa az, hogy e szövegek tényleges megértését az angolszász reklámpar faltörő kosai nem is tartják szükségesnek, sőt még kívánatosnak sem! Ugyanis akár csak a gyógyszerek rejtelmes újlatin neve, a reklámszövegek közvetlen érthetelensége (...) éppen az amerikanizmus misztifikálását szolgálja (...), betudva neki minden urbánus, modern értéket. De a folyamat toxinja megbénítja az óslakos alkotókat. Az anglo-amerikai kivéve, az összes többi kultúrát extradeterminálja (...). Önállóságuk elhomályosul, azonosságuk megkopik (...).”⁸

Vélhetően mióta a világ világ, és mióta van sajtó ismert a jelenség (így tehát az 1990-es években is); a lapok levelezőrovatóban, a rádiók és a televíziók nyelvművelő műsoraiban egyre gyakrabban jelennek meg olyan olvasói, hallgatói és nézői észrevételek, hogy: érthetetlenek az utcai feliratok, mintha nem is Magyarországon élnénk, elangolosodik a nyelv, sürgető szükség van az angol szavak helyett magyar szavakra. Egyik nyelvészünk szerint: „A magyar nyelv angolkorbán szenved.”⁹

A nyelvészek azonban néhány erőltetett nyelvművelői próbálkozást leszámítva igyekeznek csitítani a lakosságot: mindig érkeztek idegen szavak a nyelvbe, ha csak lehet, mondjuk magyarul, igyekezzünk magyar szavakat kitalálni az angol szavak helyett...

A laikus közönséget gyakran az intoleráns, a hivatásos nyelvművelőket rendszerint a békéltető hangnem jellemezte. Gyakorlatilag bármelyik modern nyelvművelő munkát vesszük elő, az idegen szavakkal kapcsolatban az első megjegyzés mindig pozitív:

„Szókincsünket rendszeresen gazdagítjuk valamely idegen nyelvből való kölcsönzéssel (...). Az idegenszerű szavak, kifejezésmódok megítélésében a kor nyelvi igényeinek és gyakorlatának ismeretében, előítéletek nélkül kell döntenünk.”¹⁰

A nyelvművelők azonban Magyarországon sem alkotnak homogén csoportot, tehát az idegen szavakkal, konkrétan az anglicizmusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítás is sokféle. Akadt, aki azt mondta, hogy „néhány száz angol szó nem tesz tönkre egy nyelvet” (elnézést kérek, de ez én voltam egy interjúban), és persze többen fölvetették, hogy a „sajtóban, médiában”, a „reklámokban” törekedni kell az idegen szavak mellőzésére. A magyar nyelvművelők természetesen kivétel nélkül nyelvészek, akik általában a mérsékelt álláspontot képviselik. Vannak azonban nem nyelvész „nyelvvédők” (írók, színészek, szerkesztők, más tudományágak képviselői), akik sokszor a nyelvművelőknél sokkal hangosabban és hangzatosabban képviselik túlzó és tudományosan nem megalapozott véleményüket.

A magyar médiában meglehetősen nagy a nyelvművelés kultusza. A lapok, a közszolgálati rádió és televízió nyelvművelő rovataiban (műsoraiban) általában nyelvészek látnak el nyelvi tanácsadási feladatokat. Ezekon a fórumokon rendszerint tárgyilagos mérlegelés valósul meg, s általában a „ha lehet, mondjuk magyarul” vélemény hangzik el. Az olvasói levelekben azonban szinte kivétel nélkül a „már egyetlen magyar felirat sincs az utcán” vélemény tükröződik.

Magyarországon nem folyik szervezett magyarító tevékenység. A sajtóban, valamint a rádió és a televízió nyelvi műsoraiiban azonban az 1960-as évek óta folyamatosan hangoznak el felhívások szavak magyarítására. Ezt spontán magyarító mozgalomnak tarthatjuk, mert a beérkező – olykor több tucat – javaslatból a nyelvész szakértő vagy a műsorvezető választja ki a legjobb szavakat. Álljon itt néhány sikeres és sikertelen javaslat az elmúlt évtizedekből!

Sikeres szóújítások

szupermarket – *ABC-áruház*, szputnyik – *űrhajó*, lunar mobile – *holdjáró*, disc jockey – *lemezlovas*, *lemezgazda*, talk show – *tóksó*, *telefere*, windsurf – *szélvitorlás*, *széllovas*, biatlon – *sílovészet*, walkman – *sétálómagnó*, audiokazetta – *hangkazetta*, videokazetta – *képkazetta*, image – *arculat*, szlogen – *jelszó*, *jelmondat*, budy building – *testépítés*, budy builder – *testépítő*, komputer – *számítógép*, teletext – *képűjság*, printer – *nyomtató* (a szlovákiai magyarban: *nyomda*), telefax – *távmásoló*, marketing – *piacszerzés*, menedzser – *igazgató*, *ügyvezető*, privatizál – *magánosít*, recycling paper – *újrapapír*, *ökopapír*, jet-ski – *vízirobogó*, squash – *fallabda*, snow board – *hódeszka*, mountain bike – *hegyikerékpár*, *hegyibicikli*, second hand shop – *böngészde*, *turkáló*, *turi*, peep show – *kukkolda*, internet – *világháló*, e-mail/ímél – *emil*, *villámposta*, *drótposta*, *villanyposta*, skin-head – *bőrféjű*, home page – *honlap*, @ – *kukac*, hand-out – *kiosztmány*, multisport – *naturatlon*, handy – *mobil*, *kézitelefon*, *maroktelefon*, *zsebtelefon*, link – *élőkapocs*, attachment – *csatolmány*, *melléklet*, www – *vévévé*, gofri – *amerikai palacsinta*, Hypophthalmichthys molitrix, nobilis – *busa*, scrabble – *szórákó*, *szókirakó*, média – *hírközeg*, *hírszóró*, akupunktúra – *tűgyógyászat*, brainstorming – *ötletroham*, *ötletbörze*, multiplex – *mozipalota*, ombudsman – *jogőr*, *jogvédő*, *szószóló* stb.

Sikertelen szójavaslatok

metró – mélyvasút, *sci-fi* – fanti (<fantasztikus), *spray* – permet, szóró, *grape-fruit*/grépfrút – kesernye, citrancis, szőlönc, rücskösdinnye, *audiovizuális* – hangos-képes, *kommunikáció* – közösítés, *hot dog* – villi (<virslis kifli), bundás, pornóka, *walkman* – sétafon, *aerobic* – sporttánc, táncorna, *aeroszol* – permelező, szórópalack, *music center* – zenetoronny, zenebarlang, *szolárium* – fényfürdő, műnapozó, *image* – hírkép, közkép, *szlogen* – vívőszó, *know how* – fortély, mithogyan, *file/fájl* – akta, adata, bitmány, programnév, progí, állománynév, *jet-ski* – vízirobi, *menedzserkalkulátor* – számítógépes notesz, zsebész, pötytyintő,

city bike – aszfalttaposó, betoncikli, betonkoptató, *diszkont* – polcos, kamrás, raktár(bolt), filléres, *projekt* – folyamatterv, nagyterv, *second hand shop* – másodáruda, cserebere, *e-mail* – e-vél, röplevél, jelposta, *hand-out* – osztmány, kézbevaló, *link* – ugró, dobantó, *kurzor* – mutató, mutacs, helyző, helyőr, *chips* – krumpliszirom, *paint-ball* – festékharc, *online* – távkapcsolat, *insert* – beszűrő, *cash flow* – pénzáramlás, pénzmozgás, *laptop* – lapgép, *pacemaker* – ütemadó, *pozitív diszkrimináció* – esélytöbblet, lehetőségötöbblet, *single/szingli* – egyedülálló, szóló (fiú, lány), *spin-doctor* – arculatkovács, imázstakács, *website* – hálólap, *CD* – sugárlemez, *outlet-store* – gyáruháza stb.

Ez a szólista tehát a sajtó- és médiabeli nyelvművelés egyik sikerének tekinthető (már ha siker az, ha az áradatként érkező nemzetközi kifejezések közül néhány tucatra sikerült így-úgy magyar formát kitalálni és elterjeszteni). Bár csak néhány tucat szóról van szó, ezeket a szavakat azonban a legszélesebb körben használják. A szavakat többnyire különböző felhívásokra küldték be, azután elkezdték őket használni, s mára néhányójuk elfogadottá vált. Folyik azonban egy minden eddiginél tervezettebb és nagyobb szabású magyarítás, az ún. honosítás is. A számítógépes programok honosítását a nagy világcégek fontosnak tartják, ezért a nagyobb programok magyar változatai viszonylag hamar elkészülnek (természetesen vita van arról, hogy a magyarítás során minden kellően világos-e, avagy ismét meg kell nézni az eredeti, angol formát). A két nagy világcég külön honosítást végez, ezért az egyes számítógépes programok terminológiája (kifejezés-, szó-, szakszóhasználat) nem egyezik. S akadnak rossz, ügyetlen átültetések is. Az egyik számítógépes programban például az *ábécérend* vagy *betűrend* helyett az angolnak megfelelő *sorrend* szó szerepel. Egy magyar számítógép-használó aligha gondol a *sorrend* parancsnál arra, hogy azzal *ábécé*-vagy *betűrend*-be sorolhatja adatait...

Az anglicizmusok az élet következő jellemző területeire terjednek ki

Számítástechnika: *fájl*, *csip* (integrált áramkör, *lapka*)

Vállalkozás, kereskedelem, reklám: *menedzser* (*manager* formában is, pl. *sales manager*), *menedzsmet*, *projekt*, *design*, *lízing*, *green power*, *shop*, *city light*, *hosztesz*

Minőségbiztosítás: *auditálás*, *auditor*

Euronyelv: *derogáció*, *reorganizáció*, *konzultatív*, *koordinátor*, *monitoring*

Könnyűzene: *techno*, *gangsta-rap*, *house* (*house-osok*), *rave*

Szabadidős tevékenységek: *víkend*, *garden party*, *party grill*

Öltözködés: *shirt*, *sztreccs*, *boxer*, *top*, *dzsogging*

Szórakoztató- és kalandipar: *top*, *DJ*, *diszkós*, *chips*, *popcorn*, *bungee jumping*

Sport: *aerobic*, *stretching*, *windsurf*, *snowboard*, *rali*, *autokrossz*, *mountain bike*, *jogging*

Távol-keleti (harci) sportok elnevezései, kifejezései: *jiu-jitsu*, *ippon*, *nuncsaku*, *karate*, *nindzsa*

Mint látható, egyes kifejezéseket csak angolul használunk (*garden party, shop, chips*), másokat már magyarul is írunk, de még nagy a keveredés (*hostess – hosztesz, jogging – dzsogging*), a harmadik csoportot pedig egészen magyarnak tekintjük (*vikend, lízing, presszó*). Bizonyos esetekben azonban elindult a helyesírásban egy ún. visszaangoloztató (visszaidegenesítési) folyamat, amelynek terméke gyakran egy kevert, angol–magyar helyesírás (pl. *discó*).

Nemcsak a helyesírásban, hanem a beszédben is kialakulóban van egy keverékbeszéd, gyakorlatilag makarónnyelv, amelyet hunglish-nak (Hungarian és English) vagy magyol-nak (magyar angol) neveznek.

Példák:

Van egy meszidzsed. (Üzeneted van.)

Soppingolunk délután? (Vásárolunk délután?)

Kóllod van a kettesen. (A kettes vonalon hívásod van.)

Mikor lesz a míting? (Mikor lesz az összejövetel?)

Áruházunk shoprendszerben üzemel. (Több kis üzlet van áruházunkban.)

És milyen filingje van ennek a zenének? (Milyen ez a zene?)

A boyok és a girlök dance-elnek a diszkóban. (A fiúk és a lányok táncolnak a diszkóban.)

Mire kellene összpontosítania a magyar nyelvművelésnek az idegenszerűségekkel kapcsolatban?

Elsősorban az idegenszerűségek nyelvi megjelenését kell tudatosítani (hiszen az idegen szavak nem csak „önmagukban” állnak).

Idegen szavak szóösszetételekben: *beruházásfinanszírozás, ekvivalenciamegállapodás, vámkontingens, technológiatranszfer, konvergenciakritérium*

Idegen mozaikszavak, betűszavak, újfajta „titkosítások” (általában megértési és kiejtési zavart okoznak, meghonosításukkor kérdés, hogy hogyan, eredeti vagy lefordított alakban használjuk-e): *PHARE, CNN, BBC, NATO, EBEÉ, ET*.

A tükröfordítások rejtett idegenszerűségek (*nyitott tanulás – open learning*), s egységesítés, fordítói „norma” híján sokféle fordítás vonatkozhat ugyanarra (*élet-hosszig/életfogytig/egész életen át tartó/holtig tanulás – long life learning*).

A legjobban elbúvó jelenségek a grammatikai változások, pl. az angol határozatlan névelőnek a magyarba átültetése (Ez nem annyira egy jogi keret...)

Az indoeurópai szórend (Ford Népliget, Cafe Babel, Foto Haber – a magyar nyelvben ezt hagyományosan fordítva használjuk.)

Végül bizonyos idegen szavak egyszerűen érthetetlenek a magyar állampolgárok számára: „A rendőr *eliminálta* a kutyát.” (középiskolások nem tudták megmondani, hogy mit jelent, sokan népetimológiával arra a következtetésre jutottak, hogy *elinvítálta*, azaz elcsalogatta); „A gépkocsi *prostart* ajánlattal kerül a vásárlóhoz.” (Mi az a *prostart*?); „Magyarország első *auditált* lapja” (az olvasóknak fogalmuk sem volt arról, hogy mi az az

auditált); „Nem adjuk koncepcióba az autópályáinkat!” (mondta egy politikus a parlamentben – föltehetőleg a *koncessziós* autópályákra gondolt).

Különösen az olyan területeken van szükség stratégiára, amelyek széles körben hatnak: pl. informatika, szórakoztatóipar, euronyelv stb.

Idegenszerűségek szempontjából kiemelendők a szaknyelvek, s mivel a magyarul beszélők mintegy egyharmada él Magyarország határain túl, fokozott probléma a határon túli nyelv-változatok szaknyelveinek a helyzete. Úgy vélem, hogy a „szaknyelveken” nyugszik végül is az egész magyar nyelv és ha a szaknyelvek magyarsága megszűnik, akkor a „magyarságtalánodott” szaknyelvek magukkal rántják a köznyelvet is ebbe a torz nyelvi világba.

A magyar nyelvi kultúrában az idegen szavak kérdése az 1990-es években ismét fő vitatémává vált. Társadalmi szervezetek vetették föl az igényét egy nyelvtörvénynek, amely heves sajtótútiták után 2001-ben meg is született.

Az 1990-es években az idegen szavakkal kapcsolatos fellépést a következőképpen szemléltethetjük:

- a) törvénykezést sürgetők (rendelet, nyelvtörvény),
- b) ismeretterjesztést szorgalmazók (tudományos nyelvművelés, népszerűsítés, tömegkommunikáció),
- c) nyelvművelést elvetők/ellennyelvművelők (semmit sem kell tenni),
- d) idegen szavakat és szerkezeteket támogatók („indoeurópaizálni kell a magyar nyelvet”).

A kelet-közép-európai térségben az 1990-es években több helyen is fölvetették a nyelvtörvények gondolatát. Leghamarabb a Cseh és a Szlovák Köztársaság lépett 1990-es nyelvtörvényével. Magyarországon is többször fölvetődött a nyelvtörvény gondolata. Ez utóbbit azonban nem államnyelvtörvénynek szánták, hanem francia mintára „nyelvvédelmi” törvénynek.

A franciák 1975-ben fogadták el az első nyelvtörvényt, amelyet az 1994-es, előkészítőjéről, az újgaulle-ista kulturális miniszterrel csak Toubon-törvénynek nevezett törvény követett (1994. aug. 4.). Ma ez van érvényben. Lényege: a francia nyelv az oktatásnak, a munkának, a kereskedelemnek és a közszolgáltatnak a nyelve. Privilegizált összekötő kapocs a frankofón államok között (1. törvénycikk). Minden megjelölésben, üzleti ajánlatban, használati utasításban, az áruféleségek, termékek vagy szolgáltatások garanciafeltételeinek leírásában, továbbá számlák és nyugták adásánál kötelező a használata (2. törvénycikk). A közvélemény tájékoztatását szolgáló feliratok és hirdetések csak francia nyelven írandók (3. törvénycikk). Amennyiben külföldi termékről vagy szolgáltatásról van szó, az idegen nyelvű szöveget francia fordításnak kell kiegészítenie, amelynek ugyanolyan jól „láthatónak, hallhatónak és értelmesnek” kell lennie, mint az eredetinek. A közszolgálatot képviselő személyek a szerződések csak franciául írhatják, ezek a szövegek nem tartalmazhatnak olyan idegen kifejezéseket, amelyeknek van francia

megfelelőjük (5. törvénycikk). A francia állampolgárok vagy szervezetek által Franciaországban szervezett rendezvényeken mindenkinek joga van franciául beszélni, az összejövetel programját, dokumentumait franciául kell közzétenni, amennyiben idegen nyelvű a rendezvény, fordítással vagy francia nyelvi összefoglalóval kell kiegészíteni. Az oktatás, a vizsgák, a dolgozatok, disszertációk nyelve francia – kivéve az idegen vagy regionális nyelvek oktatási intézményeit (11. törvénycikk). A törvény létrehozta a Francia Nyelv Tanácsát, amelynek vezetője miniszteri rangban közvetlenül a miniszterelnöknek van alárendelve. Felsorolja a felügyelő szervezetet, a büntetéseket (támogatás- és kedvezménymegvonásokat). A törvények, csakúgy mint a francia nyelvnek 1992-beni alkotmányba foglalása vitát váltott ki. Az 1975. évi törvény több ponton betarthatatlannak bizonyult. A törvény érvényességének utolsó évében, 1993-ban 356 jogsértést észleltek, de mindössze 15 elmarasztalás történt. Az 1994. évi nyelvtörvényben a vita során módosították a megjelölések, feliratok, használati utasítások szabályát – ezeket más nyelveken is közzé lehet tenni – persze a francia mellett! Külön program indult az ún. regionális nyelvek felélesztésére, művelésére.

A nyelvtörvény vitájakor végzett felmérés szerint a franciák 65%-a egyetértett a nyelv jogszabályi védelmének szükségességével.

A törvény ironikus tudományos és sajtóvita közben született meg. De a törvény kiállta az idő próbáját. Nincs ellentétben az EU piacegyesítési törekvéseivel sem, hiszen az EU-jogszabályok mindig leszögezik a többnyelvűséget mint értéket, valamint azt, hogy a fogyasztónak szóló tájékoztatások mindig anyanyelven is megszülessenek.

A jogszabály minden előzetes kételkedést cáfolva működőképesnek bizonyult: eredményesen szorítja vissza a közterületeken burjánzó angol feliratokat, reklámokat, elnevezéseket.¹¹

A francia nyelvtörvényekre nagyon hasonlít a lengyel nyelvtörvény.¹² Magyarországon elsősorban laikusok és civil nyelvvédő vagy kultúraápoló szervezetek vetették föl a nyelv törvényi szabályozásának elképzelését. Ennek következtében hivatalosan először 1996. május 3-án a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottsága foglalkozott a kérdéssel (*Van-e szükség Magyarországon nyelvédelmi törvényre?*). A bizottság állásfoglalását tömören így fogalmazta meg:

„Általában a nyelvtörvények monopolisztikus szándékúak és kizáróak vagy legalábbis korlátozó hatásúak. Ebben semmiképpen sem volna kívánatos követni őket. Nem nyelvtörvényre van tehát szükség (az kimondottan káros lenne), hanem egy olyan, az alkotmányba foglalt elvi útmutatásra, amely az országunkbeli összes nyelv használatáról egységesen rendelkezik, s amely esetleg egy későbbi, akár csupán egy-egy területre – például a tömegtájékoztató eszközök nyelvhasználatára stb. – kiterjedő szabályozáshoz kiindulópontul vehető.”¹³

A civil szervezetek folytatták küzdelmüket az idegen szavak ellen s az akadémiai álláspont ellenére újlag fölvetették a törvé-

nyi szabályozás szükségességét. 1997. novemberében Nyíregyházán a Magyar Professzorok Világtanácsa újabb javaslatot tett egy nyelvtörvény alkotására. Ezt már a politika is felkarolta, és 2000-ben társadalmi vitára is bocsátották a tervezetet, amelyet azután 2001. november 29-én kisebb módosításokkal, csaknem kétharmados parlamenti többséggel el is fogadtak. A megszületett törvény gyakorlatilag nem tekinthető „nyelvtörvénynek”, ezért a nyelvművelők javasolták, hogy inkább „reklám- vagy felirattörvénynek” hívják. A törvény teljes neve, amely tükrözi a teljes kiterjedési területét:

2001. évi 4899/70. számú törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről.

A „reklámnyelvtörvény” tehát három területre terjed ki: reklám, üzletfelirat, közérdekű közlemény. A magyar „reklámtörvény” szinte egyedülállóan „megengedő” és nem kirekesztő, hanem additív (azaz hozzátoldó jellegű). Először is mindent megenged továbbra is idegen nyelveken, csak kéri, hogy a feliratot, közleményt *magyarul is* tegyék közzé. A reklámok és üzletfeliratok esetében a vállalkozásnév, az ún. vezérszó, árujelző, védjegy (márkanév) stb. eredetiben megmaradhat. A közérdekű közlemények esetében csak azokat kell magyarul is közölni, amelyek kívül esnek a gazdasági tevékenység körén (gyakorlatilag ilyen hirdetést eddig is csak magyarul tettek közzé). Nem kell lefordítani a „meghonosodott idegen nyelvű kifejezéseket”, nem vonatkozik a törvény a kisebbségi önkormányzatokkal rendelkező területekre, valamint a kulturális örökség védelme alá tartozó területekre (tehát nem kell magyarra fordítani a Bazilika latin jelmondatát: *Ego sum veritas et vita*).

Kellő távolságtartással azt mondhatjuk, hogy ez a „reklámnyelvtörvény” az összes ismert nyelvtörvényénél enyhébb, gyakorlatilag a reklámtörvény (1997) alfejezeteként is elképzelhető lenne. Semmit nem korlátoz, nem tilt, csak (megszorításokkal) kétnyelvűséget (magyar és más nyelv) ír elő. Lehetséges hatása, hogy nyelvileg is színesebb, változatosabb lehet az utcakép (aminek a külföldiek is örülnek, hiszen a magyar sajátosságok közé tartozik a páratlanul érdekes írásmódú magyar nyelv), és szorgalmazza a magyarnyelvűséget (a reklámozók, feliratkészítők inkább fognak törekedni az anyanyelvűségre). E célból egyébként spontán – társadalmi – mozgalom is indult a reklámnyelvtörvénytől függetlenül.

2000-től Az én cégérem címmel az EU-33 Közösségfejlesztő Egyesület az Anyanyelvápolók Szövetségével karöltve országos cég- és üzletnévpályázatot hirdet ötletes és magyaros elnevezésekre. Az eddigi díjazottakat és dicséretben részesülteket itt tekinthetjük át:

Árgus-szem (biztonsági és magánnyomozó), *Barangoló* (távközlési szolgáltatás), *Csirke-fogó* (baromfitermékek boltja), *De-ákné vászna* (rövidáru, méteráru szaküzlet), *El-hordó Gábor Bor-boltja* (bornagykereskedés), *Foxi Taxi* (kisállatszállító), *Hideg Burkoló* (szendvics- és salátabár), *Jég-pék* (fagyasztott élelmiszer), *Megcsi-pi-pi* (gyorsítkező), *Rézkatlan Kft.* (szeszfőzde)

*Anti-nyelvtörvény-tervezet*¹⁵

- TILOS a nyelvhasználata miatt bárkit megbélyegezni!
- TILOS a nyelvhasználatában bárkit háborgatni, kijavítani!
- TILOS az egyik nyelvváltozatot a többivel szemben előnyben részesíteni, szebbnek tartani!
- TILOS észrevenni, ha valaki dialektusban beszél: hozzá képest mi beszélünk egy másik dialektust!
- TILOS a magyar nyelv kifejező erejéről, szépségeiről értekezni, és ezzel más nyelveket kirekeszteni!
- TILOS a dialektusok szépségéről, kifejező erejéről értekezni!
- TILOS a magyar nyelv tipológiai sajátosságairól értekezni!
- TILOS mások nyelvboltlásait kijavítani!
- TILOS saját nyelvboltlásainkat kijavítani!
- TILOS egyszer már leírt szöveget átfogalmazni, „kijavítani”!
- TILOS a trágár beszédet tiltani!
- TILOS a trágárul beszélőket diszkriminálni!
- TILOS embertársainkat arra kérni, hogy beszéljenek érthetően!
- TILOS arra a szövegre, amelyet nem értünk, azt mondani, hogy érthetetlen!
- TILOS a fordítási hibákat szóvá tenni vagy kijavítani; Leiter Jakab kirekesztését meg kell szüntetni!
- TILOS a tükörfordítást kritizálni: ez minden esetben gazdagítja a nyelvet!
- TILOS az idegen szavakat nem szeretni!
- TILOS a sportriporterek nyelvhasználatát bírálni!
- TILOS a parlamentben káromkodókat bírálni!
- TILOS a választékos nyelvhasználatra törekedni, azt propagálni, tanítani, az arra nem hajlandókat lenézni, diszkriminálni!
- TILOS az iskolában magyar nyelvtant tanítani!
- TILOS bármely szóra, kifejezésre vagy nyelvtani szerkezetre azt mondani, hogy helytelen!
- TILOS azt mondani, hogy „ez nem magyarul van”, „nem magyaros”, „nem felel meg a magyar nyelv normáinak”!
- TILOS a *norma*, a *helyes* és a *helytelen* szavakat használni!
- TILOS a tiltások ellen tiltakozni!

(2000), *Ama-tőr* (vívóklub), *Bábel* (idegen nyelvű könyvesbolt), *Batiszt* (vegytisztító üzlet), *Csigavér* (autósiskola), *Hajtás-Pajtás* (biciklis futárszolgálat), *Hörpince* (borozó), *101 Kisruha* (gyermekdivat szaküzlet), *TopRongy* (használatruha-szaküzlet), *TörPék* (minipékség), *Vasi Füstfaragók* (kéményseprő vállalat) (2002), *Angolra-hangolva* (nyelviskola), *Ide Süss* (látványpekéség), *Írókéz* (írószer, papírbolt), *Kistorkos* (vendéglátó szakbolt), *KopaszTom* (hajvágó szalon), *RakpArt* (galéria), *Telebendő* (étterem-büfék) (2002), *Bi-Bor* (szőlész-kertész szakbolt), *Emelem* (targoncajavító), *Épkézláb Bt.* (munkavédelmi szakkereskedés), *Gondoldó Kft.* (adótanácsadás), *Háló-terem* (internet-kávézó), *Naplopó Kft.* (napenergia-hasznosítás), *X-elde* (lottózó) (2003), *GyöngyHáz Bt.* (ékszerbolt), *Kutyabaj Bt.* (állatorvosi rendelő), *Karavándor Kft.* (lakókocsi kölcsönzés), *Lesz Vigasz* (italbolt), *Netmester – a honlaptervező* (internet-tervezés, szolgáltatás), *Zamatház* (élelmiszer-feldolgozás), *Zár-Ba-Zár* (zár-, lakat-, vasalatszakküzlet) (2004).

A reklámanyelvtörvénynek természetesen lehet bumerángthatása is. Elképzelhető, hogy az enyhe és végrehajthatatlan törvények sorsára jut, és a „szimbolikus törvények” sorát gazdagítja. A lehetetlen fordítási helyzetek döntésképtelenséghez vezethetnek. Megnőhet a magyartalan tükörfordítások száma.

A legnagyobb negatív következménye a törvénynek azonban már megszületett: a nyelv ügye pártpolitikai téma lett. A „reklámanyelvtörvény” vitájában sokféle torzított és sarkos vélemény hangzott el, így többek között a következő is:

„A nyelvtörvény arról szól, hogyan talált újból egymásra az, ami mindig is összetartozott: a politika és a nyelv művelés. Az új jogszabály támogatja az emberek nyelvhasználat szerinti diszkriminációját és annak intézményesült terjesztőit, a szellemi alvilág álnyelvész szélhámosait.”¹⁴

Az egyébként igen kiváló szlengkutató nyelvész kollégám, ha véleményét nem is, de talán ezt a minősítését megbánta.

Az idegen szavakkal való foglalkozás mellett azonban soha nem feledhetjük, hogy még az idegenszerűségeknel is nagyobb gondot jelentenek az anyanyelven, magyarul rosszul megfogalmazott mondatok, szövegek. Ilyenkor a „magyarról magyarrá” való fordítás is fontos lehet – s erre is kell tanítani az embereket, mert egyre több a „rossz szöveg”, amely homályban hagyja a gondolatot, zavarhoz, félreértéshez vezet. Ebben csak részben ludasak az idegen szavak, az idegenszerűségek.

Jegyzetek

1. Részlet a szerzőnek „A magyar nyelv élé mozdtításáról...” Vitairat a nyelv művelésért címmel az Akadémiai Kiadónál 2005-ben megjelenő kötetéből.
2. Nádasy Ádám: Ízlések és szabályok. Magvető, Budapest, 2003. 234, 236.
3. Nyilatkozat. Élet és Irodalom, 1997. május 9. 4.
4. Pl. Kelemen Béla: Jó magyarság (Athenaeum, 1906., 1., 1935. 4. ki-

adás), Pintér Jenő és munkatársai: Magyar nyelvvédő könyv (Budapest, 1938.)

5. Molnos Angéla: Magyarító könyvecske. A magyar nyelvvisztaújítás kis szójegyzéke. Debrecen, 1998. (több kiadásban is)

6. NymKkv. 1/926. (Akadémiai, Budapest, 1980.)

7. Lanstyák István: Magyar nyelvtervezés a Kárpát-medencében a 21. században. Kézirat, 14.

8. Ankerl Géza: Nyugat van, kelet nincs. Osiris, Budapest, 2000. 119.

9. Szűts László mondása. Köszönöm a nyelvi leleményt!

10. Nyelvművelő kézisztár. Auktor, Budapest, 1996. 255, 257.

11. Magyar Péter, Heti Világgazdaság, 2001. augusztus 18.

12. A kérdésről bővebben lásd: Banczerowski Janusz: A lengyel nyelv törvényi védelméről. Magyar Nyelvőr, 2001. 152–158.

13. Keszler Borbála, 1997. Jelentés a Magyar Nyelvi Bizottság 1996. évi munkájáról. Magyar Nyelvőr, 1997. 365.

14. Kis Tamás: Kinek kell nyelvtörvény? Heti Világgazdaság, 2001. november 17.

15. Ezt az Anti-nyelvtörvény-tervezetet a nyelvtörvényvita hatására készítette el egy nyelvész, aki elküldte nekem közzététel céljából, ám névének közléséhez nem járult hozzá.